

Em. Lasker: lekce, přednesené v Buenos Aires

64 – šachmatnoje obozrenije č. 8/1983

Šachová činnost Emanuela Laskera, jakož i všech mistrů světa, byla výjimečně mnohostranná. Jako jeden z prvních začal vystupovat s publikačním čtením na šachové témata. Originální, ostré, moudré, sloužila propagaci šachového umění, odkrývala příznivcům krásu dlouhodobé tvorby.

Dobře jsou známy Laskerovy lekce, které přednesl v Londýně v roce 1895: posloužily za základ tehdy vydané knihy „Zdravý rozum v šachu“.

Ale s lekce, s nimiž Lasker vystoupil v červenci 1910 v Buenos Aires, nejsou naši čtenáři obeznámeni. Byly pozapomenuty v časem zažloutlých číslech místních novin, takže rusky je publikujeme poprvé. Také dnes, téměř po tři čtvrtě století neztratily lekce svou poutavost.

Publikaci připravil I. Romanov.

Paul Morphy: objektivní síla

V polovině minulého století (19.) panoval mezi evropskými šachisty obraz myšlení, který se dodnes projevuje mimo šachu jako kult hrdinů a géníů. Na štěstí pro šachovou hru byla tato filosofie zničena Morphyem – jedním z těch, kdo nad ní triumfoval.

Teorie géníů, v té době se těšící kreditu, a mimo šachu přijata i nyní, připisovala zveličené možnosti osobním schopnostem některých neobvykle nadaným lidem. Připouštělo se, že řadoví lidé jsou schopni toho nebo onoho, ale jedině pouze géniové byli obdařeni atributy všemohoucnosti. Tak zhruba chápali obdivovatelé génia.

Tato myšlenka, pokud ji posuzujeme jako výraz lidských emocí, je velmi přitažlivá, ale obsahuje zjevnou vadu: vytváří napodobovatele (epigony). Ten, kdo, přijde do styku s velkým činem, prostě vykřikuje, že jeho autorem je génius, současně tím obětuje vlastní rozum a deklaruje připravenost spokojit se s místem ve stínu. Ten, kdo se pokouší jít kupředu, musí – při celém svém přirozeném nadšení z génia – dohledávat objektivní příčiny jeho úspěchu, těžit poučné ponaučení z tohoto bádání.

Morphy takovou práci provedl ve vztahu k velkým šachovým mistrům – svým

současníkům. Také jemu se objevila lživost obecného mínění, připisující velkolepý tah mistra náhlému nevysvětlitelnému vnuknutí. Morphy odhalil, že velkolepý tah nebo hluboký manévr, vedoucí k vítězství, není výsledkem osobního talentu mistra, ale ve skutečnosti je dán postavením figur v partii. Při analýze této vlastnosti pozice vytvořil Morphy pravidlo, které může být zformulováno následovně: velkolepé tahy nebo vítězné manévry existují pouze v těch pozicích, kde je šachista schopen soupeři postavit přebytek aktivní energie. Vždy je nezbytné chápat takovou situaci, a tehdy je soupeř při vši důvtipnosti a hloubce vlastních záměrů bezmocný zvrátit výsledek, nezvratně vyplývající ze samotné situace.

Paul Morphy se narodil v New Orleansu v roce 1837. Sotva dosáhl dvanácti let, když zvítězil nad šachovým mistrem Lowentahlem, který navštívil Morphyho rodné město. Po triumfu v turnaji v New Yorku v roce 1857 uskutečnil cestu do Evropy, kde rozdrtil všechny slavné mistry. Nejslavnější výhry dosáhl s Anderssenem, tehdejším mistrem světa*. Porazil jej v zápase probíhajícím v Paříži, drtivým výsledkem – sedm výher proti dvěma porážkám a třem remízám.

Protiklad dvou ideových přístupů, jak se vtělily do tvorby Anderssena a Morphyho, ilustroval Lasker na příkladu dvou následujících partií

Nesmrtelná partie**

ANDERSSEN – KIESERITZKY

Královský gambit

1. e4 e5 2. f4 exf4 3. Sc4 Dh4+ 4. Kf1 b5 5. Sxb5 Jf6 6. Jf3 Dh6 7. d3 Jh5 8. Jh4 c6 9. Jf5 Dg5 10. g4 Jf6 11. Vg1 cxb5 12. h4 Dg6 13. h5 Dg5 14. Df3 Jg8 Bílý hrozil 15. Sxf4. 15. Sxf4 Df6 16. Jc3 Sc5 17. Jd5 Dxb2 18.

* Nazýváje Anderssena a dále Steinitze (do roku 1886) mistrem světa, je Lasker poněkud nepřesný. Jak známo, oficiálně byl tento titul založen v roce 1886.

** V textu „nesmrtelné partie“ se Lasker jak tady, tak i v „Učebnici šachové hry“ dopouští přehození tahů. Skutečné pořadí tahů: 8. ...Dg5 9. Jf5 c6 a 18. ...Sxg1 19. e5 Dxa1+ 20. Ke2.

Pochopitelně, tato oprava nijak neovlivňuje Laskerovo šachové hodnocení.

Sd6! Dxa1 19. Ke2 Sxg1 20. e5! Velkolepý tah. **20. ...Ja6** Chrání se proti 21.Jxg7+ a 22.Sc7 mat. **21. Jxg7+ Kd8 22. Df6+ Jxf6 23. Se7# 1-0**

Tento mat, provedený třemi lehkými figurami proti celému černému vojsku, je úchvatný. Všechna čest kombinačnímu daru mistra, schopnému vymyslet podobný závěr.

MORPHY – ANDERSSSEN **Sicilská obrana**

1. e4 Od prvního tahu je Morphyho hra charakteristická projevem založeném na vnitřní energii jeho figur. **1. ...c5 2. d4 cxd4 3. Jf3 Jc6 4. Jxd4 e6 5. Jb5 d6 6. Sf4 e5 7. Se3 f5** Anderssen útočí dokonce tehdy, když nemá náskok ve vývinu. **8. J1c3** Morphy rychle vytvoří svou převahu. **8. ...f4** Anderssen pokračuje v útočení, a Morphy – naopak – vytváří rozhodující tlak. **9. Jd5** to dává Anderssenovi možnost získat střelce, ale bílý za to dostane podstatnější náhradu. **9. ...fxe3 10. Jbc7+ Kf7 11. Df3+ Jf6 12. Sc4 Jd4** Důvtipná myšlenka, dělající čest Anderssenovi – mistru komplikací. **13. Jxf6+ d5 14. Sxd5+ Kg6 15. Dh5+ Kxf6 16. fxe3!** Morphyho odpověď boří variantu německého mistra. **16. ...Jxc2+ 17. Ke2** a černý se vzdal.

Objektivní síla dosáhla vítězství. Bez ohledu na taktické úskoky a dokonce velkolepé manévry, ke kterým se uchyluje bránící strana, energie – jistá ve své síle – směle přechází do útoku a konec konců triumfuje.

Tak to je učení, které nám Morphy zanechal odkazem.

Wilhelm STEINITZ

My šachisté výborně víme, co je to útok a co je to obrana. Proto není nezbytné vysvětlovat tyto pojmy. Útok předpokládá změnu dané pozice za pomoci síly. Obrana směřuje k tomu, aby uchovala tuto pozici ve stavu „status quo“. V rámci tohoto širokého představení můj následující výklad o útoku a obraně obsahuje nejenom souboje na šachovnici, ale také všechny formy životního boje.

Útok a obrana na sebe navzájem působí. Pokud jedna perioda rodí velké mistry útoku, tak následující rodí velké mistry obrany. Pokud v průběhu daného času nalézá úspěšné uplatnění určitý plán útoku, tak za ním zcela určitě následuje další období, v jehož

průběhu metody útočení narazí na mnohem účinnější odpor. Útok vždy vystupuje jako prvotní faktor, protože ten, kdo formuluje plán, když žádný plán není, jako první dosáhne úspěchu. Potom se ti, kdo utrhá porážku, naučí odporovat útočným metodám. Vymýšlejí obranu. Tak se děje v přírodě se vším jsoucím, sotva se narodí a zvláště s tím, co představuje předmět bádání šachisty. V tomto směru byl Morphy prvním. Za ním přišel Steinitz.

Steinitz byl velkým mistrem. V průběhu 28 let držel světový primát. Jeho jméno bude navždy spojeno s obecnou, nebo filosofickou, teorií obrany, protože jako první pochopil její význam. Z partií a tvorby Steinitze můžeme vyvodit teorii, kterou se vám pokusím načrtnout.

1. Zručný mistr obrany nehraje proti individuu, ale proti jím zamýšlenému plánu. Přes jasnost tohoto pravidla je často porušováno. Mnozí šachisté si pokládají otázku: „Co chystá udělat můj soupeř?“ Pouze málo se zamyslí nad možným cílem pozice, k níž směřuje.
2. Zručný mistr obrany uhádne tento plán, dříve než udělá tento nebo jiný tah. Jinak by konal slepě a bezpochyby by se stal obětí obratného a rozhodného mistra útoku.
3. Poté nastupuje neobtěžnější úkol. Využívaje veškeré prostředky, bránící strana může bez obtíží čelit útoku připravenému soupeřem. A tím více je třeba vystříhat se příliš laciným oslavám. Pokud se zeptáte: „Proč?“, odpovím odkazem na historii válek. Napoleon Bonaparte zřídka odrážel útoky za pomoci početní převahy, například, na křídle, posílaje tam posily. Snažil se vázat značný nepřátelský kontingent za pomoci malé části svého. Pokud by Bonaparte považoval za nezbytné poslat posily na napadené křídlo, dal by zde přednost protiútku. Nicméně dával přednost využít pro zadržování nepřítele omezené síly. Křídlo při tom bylo vystaveno neustálým útokům. Nesl v průběhu několika hodin velké ztráty, zato Bonaparte získával čas, aby zahájil útok tam, kde okamžitý úspěch přinášel velké výhody, nežli získané soupeřem. Vida proč zručný mistr obrany musí dosahovat

maximálního výsledku za pomoci těch sil, které má k dispozici; řečeno figurálně, pouze v případě krajní nezbytnosti se musí obrátit s žádostí o posily.

4. Obrana dosahuje svých cílů dvojným způsobem: především díky pevnosti vlastních pozic a pak prostřednictvím ústupu. Pevnost pozice je shodná se silou odporu, proto je důležité rozmístit své obranné síly rovnoměrně. Dále zručný mistr obrany čeká, až útočník prolomí obranu, nutíce jej zaujmout novou pozici, která je, samozřejmě, v síle odporu horší, než ta předchozí. Tento proces se opakuje, dokud je bránící se strana schopná nacházet dodatečné rezervy, pokud se jí, konec konců, nepodaří dosáhnout úspěchu s pomocí protiútoků na jiném úseku šachovnice. V souladu s tím, bránící rozestavuje figury na taková pole, která slibují největší bezpečí, současně uchovává pro tyto figury maximální pohyblivost, aby neztrácel možnost ustoupit.

Řečené proilustruji za pomoci srovnání. Dělová koule zničí nejpevnější brnění, ale její kolosální síla obrací v nicotu při úderu proti pohyblivému se písku. Pohyblivý se písek je lepší obranou, nežli pevná, ale nepohyblivá ocel.

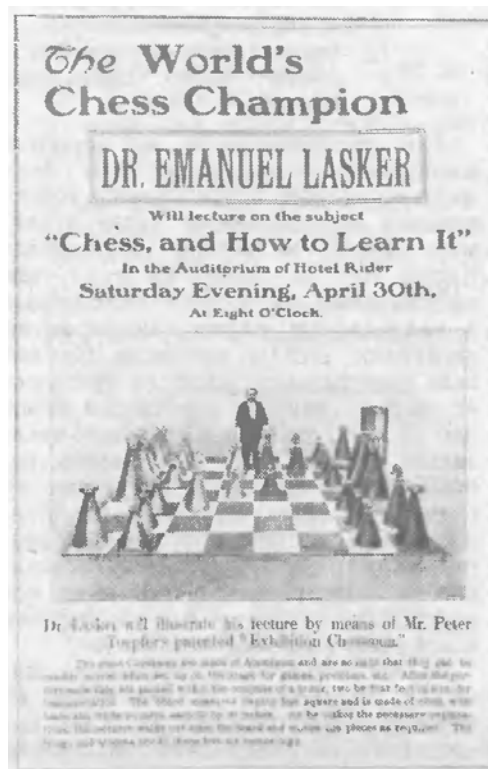
Poté Lasker vysvětlil způsob Steinitzovy obrany, když předvedl jednu z jeho nejznámějších partií.

BLACKBURNE – STEINITZ

Skotská hra

1. e4 e5 2. Jf3 Jc6 3. d4 exd4 4. Jxd4 Dh4 Souhlasí s vystavením se útoku, ale získává pěšce. 5. Jb5 Sb4+ 6. Sd2 Dxe4+ 7. Se2 Kd8 Král brání pěšce a zaujímá relativně bezpečnou pozici. 8. O-O Sxd2 9. Dxd2 a6 Vyvinutá figura bílého by mohla působit nepříjemnosti, proto je odehnána. 10. J1c3 De5 11. Ja3 b5 12. Sf3 Jge7 13. Vad1 Tady Blackburn upouští příhodnou možnost. Mělo se bez meškání přejít do útoku prostřednictvím 13.Vfe1, aby na 13. ...Df6 měl k dispozici odpověď 14.Vxe7. Nejlepší plán pro černého by v tom případě spočíval v opozici dam prostřednictvím 13. ...Dd6,

usilující o remízu. 13. ...Df5 14.Vfe1 Vb8 Věž hledá bezpečné pole. 15. De2 d6 Je nanejvýš zajímavé sledovat, jak pozvolna bránící strana rozestavuje své figury pro útočné akce. 16. Je4 Sd7 S myšlenkou 17. ...Ve8. 17. De3 f6 S cílem předejít 18.Jg5, ale poněkud lepší by bylo 17. ...Ve8, maje na mysli odrazit útok s Jg5 až po té, jakmile bude proveden, a ne dříve. 18. g4 Dg6 19. Jxd6 Černý hrozil přejít do protiútoků. Bílý zoufale pokračuje v útoku, i za cenu figury. Nelze upřít, že se pomocí této oběti zbavuje obtíží, stojících v cestě pohybu jeho figur. 19. ...cxd6 20. Vxd6 Kc7 21. Sxc6 Jxc6 22. Dg3 Kc8 23. Ved1 Vb7 24. Dg2 Jb8 Opevňuje nejslabší bod – střelce d7. 25.V1d4 h5 Přechází k rozhodujícímu protiútoků. 26. Dd5 Dg5 27.Dxg5 fxc5 a s figurou navíc černý brzy vyhrál. 28. Vg6 Sxg4 29. Vxg5 Ve8 30. Kg2 Vf7 31. h3 Sd7 32. Kg3 Ve2 33. Vxh5 Vexf2 34. Vc5+ Jc6 35. Vd3 Kc7 36. Jb1 Kb6 37. Vcd5 Jb8 38. Jd2 Sc6 39. Je4 Ve2 40. Jc3 Vxc2 41. Vd2 Vxc3+ 42. bxc3 Sxd5 43. Vxd5 Vc7 44. Vd3 Jc6 45. Kf4 Vf7+ 46. Ke4 Vf2 47. a3 Va2 48. c4 bxc4 49. Vg3 Vd2 50. Vxg7 Vd4+ 51. Kf5 c3 0-1

Plakát o přednášce Em. Laskera